

Kristenliv i middelalderen

Bilde fra en gresk middelalderkirke.

Kristenliv i middelalderen

Tidsperioden som varte fra år 500 til 1500 e. Kr., kalles for middelalderen.

Tidsperioden som varte fra år 500 - til om lag år 1500 e.Kr. kalles middelalderen. Perioden ble i lang tid gjerne ansett som trist og lite positiv, noe kallenavnet *den mørke middelalderen* godt illustrerer. Atter andre har på sin side hevdet at middelalderen var en viktig tidsperiode som la grunnlaget for mye av det moderne Europa. *Tusen års grotid* er et betegnelse som også er brukt om perioden. I denne presentasjonen skal vi se nærmere på livet i middelalderen gjennom et kirkelig og et menneskelig perspektiv. Samtidig kan denne presentasjonen også være et godt utgangspunkt dersom en skal arbeide med reformasjonen, for på denne måten å skaffe seg kjennskap til bakgrunnen for de kirkelige kampene som foregikk da middelalderen var over.

Kristenliv i middelalderen

- Middelaldersamfunnet var svært lagdelt.
- Folk flest levde som bønder.
- Bøndene var ofte underlagt en herre som de leide jord av.

Bøndene måtte betale skatter og avgifter for den jorden de leide.

For å forstå middelalderen og kirkens posisjon i denne perioden på en best mulig måte, må vi ha litt bakgrunnskunnskap om hvordan livet fortonte seg for menneskene som levde i tidsperioden. Vi kan derfor begynne vår presentasjon med å slå fast at middelaldersamfunnet var svært lagdelt, og at den enkelte vanlige bonde levde et liv som var underlagt andre og mer høytstående mennesker. Bondefamilien leide gjerne sin jord av en adelsmann, og til denne måtte han betale skatter og avgifter i form av jordbruksprodukter. Samtidig var det også slik at bonden måtte bruke herrens utstyr i sin produksjon. Dette betydde at når han skulle male kornet, måtte han bruke adelsmannens mølle. Og når han trengte en plog til å pløye jorda, var det herrens utstyr han måtte leie. For gratis var det selvsagt ikke å benytte seg av bedrestilte menneskers utstyr. Man måtte naturligvis betale for bruken.

Vi kan også legge til at bondefamilien hadde en rekke forpliktelser ovenfor herren, og at man ikke uten videre kunne forlate landsbyen. Herrens tillatelse var påkrevd det meste, også dersom en bonde skulle ønske å gifte seg.

Illustrasjon fra 1300-tallet.

Kristenliv i middelalderen

- Livet i middelalderen var usikkert og hardt.
- Menneskene var stadig truet av fattigdom, sult, sykdom og død.
- Det hendte at avlingene slo feil.
- Da ble lite mat å leve av.

Man hadde lite kunnskap og få medisiner til å beskytte seg mot sykdommer.

Livet i middelalderen var på mange måter usikkert og hardt. Menneskene måtte arbeide både hardt og mye for å overleve, og det hendte også at avlingene slo feil og at det ble lite mat å leve av. Rett som det var ble landsbyene rammet av sykdommer som truet det allerede sårbare livet. Det fantes lite kunnskap og få medisiner som kunne beskytte menneskene når sykdommer spredte seg. En barnefødsel var risikabel for både mor og barn. Det var ikke uvanlig at kvinnen døde dersom fødselen var vanskelig. Og når det gjelder barna, var det slik at slettes ikke alle kunne regne med å vokse opp, for et relativt stort antall døde før de rakk å bli voksne. Det hendte også at landsbyer ble plyndret av omreisende banditter, så vi kan godt tenke oss at middelalderlivet ikke var noen spøk.

Kristenliv i middelalderen

- Kristendommen fulgte menneskene fra vugge til grav.
- I kirken ble man døpt, konfirmert og gift.
- Når mennesker lå for døden, fikk de den siste olje av presten.

Menneskene måtte bekjenne sine synder for presten. Alle måtte også ta del i nattverden.

Kristendommen fulgte menneskene fra vugge til grav. Innenfor middelalderkirken fantes det sju hellige handlinger som ble kalt sakramenter. De sju sakramentene var dåp, konfirmasjon, skriftemål, nattverd, giftemål, den siste olje og prestevigsel.

Menneskets liv som kristen begynte ved dåpen. Barna ble døpt i kirken, den døende fikk sin siste olje, og den døde ble gravlagt på kirkegården. Rike mennesker giftet seg inne i kirken, mens de fattige måtte nøye seg med å avlegge sitt løfte under kirkeportalen.

Med tanke på giftemål, var det ofte slik at dette var en planlagt og nøye forberedt handling. I dette ligger det at ekteskapet gjerne var arrangert. Og selv om de unges kjærlighet muligens kunne bety noe når man skulle velge seg en partner, var det vel så vanlig at fedrene valgte for barna sine. På denne måten sikret man seg at ungene ble godt gift.

Et ekteskap kunne ofte planlegges i god tid før det faktisk skulle inngås, for man var ofte bare barn når utvelgelsen skjedde. Imidlertid kunne de trolovede gjøre om det planlagte giftemålet ved å oppsøke sognepresten. Da måtte de i så fall love at de ikke allerede hadde vært til sengs med hverandre.

Nå var det også sann at man ikke nødvendigvis måtte følge sin fars bestemmelser med tanke på giftemål, men det å stole på sin egen vilje og kjærlighet kunne være både kostbart og risikabelt. Det var nemlig slik dersom en kvinne giftet seg mot sin families råd, mistet hun all arverett.

Kristenliv i middelalderen

- I middelalderen gav kirken menneskene mulighet til frelse og et bedre liv.
- Man fryktet at sykdom, sult og tidlig død var en straff fra Gud.
- Menneskene fryktet også for hva som ville skje med dem etter døden.

Man trodde at alle måtte gjennom skjærsilden før man kom til himmelen.

I middelalderen framstod kirken som et håp og en mulighet til frelse og et bedre liv. Menneskene som levde på denne tiden hadde stor gudsfrykt. Man hadde hørt om Guds vrede, og at denne kunne ramme dem som ikke lystret hans bud. Sult, sykdom, krig og tidlig død var en del av hverdagen, og man hadde hørt at dette var en straff fra Gud. Ille var det også at døden ikke nødvendigvis gav noen fred for ens sjel, for hadde man levd et syndig liv, ville man ganske sikkert havne i helvete. Og skulle man komme til himmelen, måtte man uansett gjennom den fryktede skjærsilden, en mellomtilstand hvor ens sjel skulle renses før den kunne komme opp til det aller helligste. Skjærsilden var imidlertid et forferdelig sted som innebar en uutholdelig pine. De rensende flammene ble sagt å være mer smertefulle enn noe man kunne oppleve i sitt jordiske liv.

Bildet viser renselsen i skjærsilden. Démoner omgir de lidende, mens engler befri dem fra pinslene.

Kristenliv i middelalderen

- For å redusere tiden i skjærsilden, måtte man bekjenne sine synder til presten.
- Presten kunne pålegge synderen å faste, be eller hjelpe fattige.

Synderen kunne også kjøpe seg fri fra syndene sine ved å gi penger til kirken. Dette ble kalt for avlat.

Siden menneskene var syndige, var det en allmenn oppfatning at man måtte gjøre sitt ytterste for å få redusert den tiden man hadde i vente i skjærsilden. I så måte var det viktig å bekjenne sine synder til presten eller biskopen. Disse stod som Guds representanter på jorden, og de kunne ved en bekjennelse pålegge synderen en del botsøvelser, som for eksempel faste, bønn, hjelpe fattigfolk eller å gi almisser. I tillegg var det også slik at presten kunne pålegge folk å dra på pilegrimsreise.

Det var med andre ord bare kirkens hellige tjenere som kunne hjelpe ved å be om at Gud gav menneskene nåde. Etter hvert vokste det også fram en ordning som medførte at man kunne betale seg fri fra synder man hadde begått. Da gav man penger til kirken, noe som igjen medførte at man kunne slippe lettere inn i himmelen etter at man var død. Dette ble kalt for avlat. Man kunne også kjøpe seg dispensasjoner som betaling for framtidige synder. På denne måten utviklet det seg til et misbruk hvor man kjøpte avlatsbrev som betydde at man hadde kjøpt seg evig fri fra synder.

I middelalderen var det også vanlig at folk betalte tiende til kirken. Tiende var, som ordet sier, en skatt som påbød alle å betale 1/10 av sitt inntømme til kirken. Tjenden ble videre fordelt med 1/4-part hver på kirke, biskop, prest og fattige.

Bildet viser avlatshandel i seinmiddelalderen.

Kristenliv i middelalderen

- Gudstjenesten foregikk på latin.
- Dette var et språk som kun et fåtall mennesker behersket.
- For folk flest var det vanskelig å forstå hva presten snakket om under gudstjenesten.

For å lese Bibelen måtte man kunne latin, for boken fantes bare på dette språket.

Gudstjenestene i middelalderen foregikk på latin, så for menigheten kunne nok det hele fortone seg som uforståelig og kjedelig. Det var kun de skriftlærde som forstod latin, og når vi også vet at Bibelen kun fantes tilgjengelig på dette språket, skjønner vi at folk flest ikke kunne forholde seg til Skriften på en annen måte enn den man fikk presentert fra geistlig hold.

Bildet viser en bibel fra 1400-tallet, skrevet på latin.

Kristenliv i middelalderen

- Det kunne være farlig å ha en annen tro enn den kirken forfektet.
- Da kunne man bli kalt for kjetter.
- Kjettere ble sidestilt med røvere og tyver.
- En kjetter skulle helst bli henrettet innen fem dager.

Det var vanlig at kjettere ble brent på bålet.

Mennesker som hadde et annet syn enn kirkens lære, kunne risikere å bli kalt for kjettere og straffet med døden. På norsk kan vi også bruke ordet vranglære om kjettersk virksomhet. Jakten på kjettere ble etter hvert intensivert idet kirken begynte å definere nøyere den kristne tro.

Å bli oppfattet som en kjetter av kirken var som sagt farlig, og det fantes en rekke bestemmelser for hvordan mennesker med en avvikende oppfatning skulle straffes. På 1100 – og 1200-tallet ble det lovfestet at man kunne skjære tungen ut på folk og brenne kjettere på bålet. Disse bestemmelsene gjaldt blant annet i land som England, Tyskland, Italia og Frankrike. Paven sidestilte på sin side alle ikke-katolske kristne med røvere og tyver, og han påla herskerne å straffe kjettere til å tilstå sine synder og å angi sine meningsfeller. De som var skyldige i kjettervirksomhet skulle henrettes innen fem dager. Paven hadde videre utarbeidet en rekke regler for hvordan tortur på kjettere skulle utføres. Det het blant annet at torturredskapene skulle skylles i hellig vann før de ble brukt.

Hvem som helst kunne angi en annen person som kjetter, og men den som anga en annen måtte kunne føre bevis for at kjettersk virksomhet var foregått. Hadde man vitnet falskt, kunne man like gjerne bli dømt selv. Kjetterprosessene pågikk i flere hundre år, og ved disse ble millioner av mennesker med en annen tro enn kirkens torturert og brent.

Bildet viser Jan Hus, en religiøs tenker og reformator som ble brent på bålet i 1415 for kjettervirksomhet.

Kristenliv i middelalderen

- Menneskene ba til helgener om beskyttelse og hjelp i hverdagen.
- En helgen var en hellig person som hadde levd sitt liv ved å følge Jesus Kristus.

Når slike personer døde, slo kirken fast at det var Kristus som levde i ham eller henne.

Middelalderens mennesker ba til helgener om beskyttelse og hjelp i en vanskelig hverdag. Den mest kjente og tilbedte helgenen i Norge var Olav den Hellige. Folk valfartet til kisten hans, og det fortelles at syke ble helbredet ved å berøre den. Man kunne be til helgenkongen for å redde avlinger og for å bedre fisket og fangsten, mens planter som Olavsskjegg, Olavsbolle og Olavsmunt visstnok hadde helbredende virkning. Av andre norske helgener fra middelalderen finner vi at St. Hallvard, St. Øystein og St. Sunniva ble mye tilbedt. I tillegg fantes det selvsagt en rekke helgener i alle kristne land, og ofte var det slik at hver og en av dem hadde spesialområder. Det betydde i praksis at hadde man problemer på et bestemt område, kunne man søke hjelp hos den helgenen som var best egnet.

I middelalderen var en helgen en person som hadde levd sitt liv ved å følge etter Jesus Kristus. Nå kan det sies at mange nok gjorde sitt beste på å etterstrebe Kristi eksempel, men noen klarte det tydeligvis bedre enn andre. Når slike personer døde, kunne kirken slå fast at det ikke lenger var vedkommende person som hadde levd, men at det i stedet var Kristus som levde i ham eller henne. Det betydde i praksis at det var Kristus man æret i helgenen. Menneskene fikk kontakt med helgenen ved å tenne lys og be ved helgenens alter.

Bildet øverst viser Oslos byvåpen med St. Hallvard, byens skytshelgen. Vi ser

altså at arven fra middelalderens helgener fremdeles er tilstede her i landet.
Under ser vi Olav Haraldsson idet han blir drept på Stiklestad.

Kristenliv i middelalderen

- I middelalderen trodde menneskene at relikvier hadde en kraft som kunne hjelpe dem.
- Relikvier er levninger etter hellige personer.

Relikvier kan også være gjenstander som en hellig person har eid eller tatt på.

Relikvier hadde tidvis også en sentral posisjon innenfor kirken i middelalderen. Relikvier var levninger av en hellig persons legeme eller gjenstander som denne hadde vært i fysisk kontakt med. Disse gjenstandene eller levningen hadde en innebygd kraft som man trodde kunne hjelpe menneskene. Det var selvsagt viktig å ta godt vare på alle relikvier som man kunne finne etter en helgen. De fleste relikviene ble oppbevart i kirker, men det fantes også rike mennesker som kjøpte sine egne små relikvier. Disse bar man på seg til enhver tid. Det skal også tillegges at det nok var en del falske relikvier i omløp. Driftige mennesker så nok sitt snitt til å tjene en ekstra slant ved å selge relikvier som man påstod var ekte.

Relikviehandelen tok for alvor til med korstogene. Europeerne som dro til Det hellige land i Midtøsten røvet med seg hellige gjenstander fra kirker for å selge dem videre i Europa. Videre var det slik at en by «hellighet» gjerne ble avgjort av hvor mange relikvier den hadde. Mange relikvier lokket til seg store grupper av pilegrimer, noe som gav gode inntekter. Det var derfor ikke uvanlig at byer og kirker hevdet å ha de samme «ekte» relikviene.

Bildet viser en del av som sies å stamme fra det korset Jesus Kristus døde på.

Kristenliv i middelalderen

- I klostrene levde munk og nonner.
- Dette var mennesker som hadde lovet å vie sitt liv til Gud.
- Munk og nonner levde et enkelt liv som bestod av bønn, arbeid og studier.

Det var munkene og nonnene som tok seg av menneskene som var for fattige eller syke til å klare seg selv.

I klostrene levde munkene og nonnene. Disse menneskene måtte love å vie sitt liv til Gud gjennom bønn, arbeid og studier. Samtidig skulle munkene og nonnene ta seg av distriktets fattige og syke, for i middelalderen fantes det ikke noe sosialt system som tok hånd om folk som ikke kunne forsørge seg selv. Det var munkene og nonnens oppgave å skrive av Bibelen, og i og med at boktrykkerkunsten fremdeles ikke var oppfunnet, måtte man gjøre dette arbeidet manuelt. Livet i klosteret innebar at man ikke fikk eie noe, eller at man ikke fikk gifte seg. Munkene gikk kledd i enkle drakter og barberte hodene sine. Lederen for munkeklosteret ble kalt abbed, mens nonnens leder ble kalt abbedisse.

En person som ville bli munk eller nonne måtte først bli novise i klosteret. Da gikk man gjennom en prøvetid og en opplæringstid. Klosterskolene var først og fremst til for novisene, men også andre unge kunne oppsøke klostrene for å lære. Og siden analfabetismen var svært utbredt, kunne både gutter og jenter kunne lære å lese og skrive i klosterskolene. Hvorvidt dette var vanlig, er imidlertid tvilsomt. Vi kan godt tenke oss at skrivekunsten tross alt var forbeholdt et lite mindretall av befolkningen.

I klostrene ble det også bedrevet en god del vitenskapelig arbeid. Vi kjenner til at en del oppfinnelser ble gjort i klostre, deriblant vindmøllen og seletøy til hester. I klostrene dyrket man også kunst, litteratur og musikk.

Kristenliv i middelalderen

Bildene viser et middelalderkloster i England.

I klostrene levde munkene og nonnene. Disse menneskene måtte love å vie sitt liv til Gud gjennom bønn, arbeid og studier. Samtidig skulle munkene og nonnene ta seg av distriktets fattige og syke, for i middelalderen fantes det ikke noe sosialt system som tok hånd om folk som ikke kunne forsørge seg selv. Det var munkene og nonnenes oppgave å skrive av Bibelen, og i og med at boktrykkerkunsten fremdeles ikke var oppfunnet, måtte man gjøre dette arbeidet manuelt. Livet i klosteret innebar at man ikke fikk eie noe, eller at man ikke fikk gifte seg. Munkene gikk kledd i enkle drakter og barberte hodene sine. Lederen for munkeklosteret ble kalt abbed, mens nonnenes leder ble kalt abbedisse.

En person som ville bli munk eller nonne måtte først bli novise i klosteret. Da gikk man gjennom en prøvetid og en opplæringstid. Klosterskolene var først og fremst til for novisene, men også andre unge kunne oppsøke klostrene for å lære. Og siden analfabetismen var svært utbredt, kunne både gutter og jenter kunne lære å lese og skrive i klosterskolene. Hvorvidt dette var vanlig, er imidlertid tvilsomt. Vi kan godt tenke oss at skrivekunsten tross alt var forbeholdt et lite mindretall av befolkningen.

I klostrene ble det også bedrevet en god del vitenskapelig arbeid. Vi kjenner til at en del oppfinnelser ble gjort i klostre, deriblant vindmøllen og seletøy til hester. I klostrene dyrket man også kunst, litteratur og musikk.

Kristenliv i middelalderen

- I middelalderen ble kirken både rik og mektig.
- Dette førte til at det ble bygd en rekke flotte kirker.
- Kirkene skulle være vakrere enn noen annen bygning i nærheten.

På bildet ser du middelalderkatedralen Notre-Dame i Paris.

Med tanke på det usikre livet på jorden og det som ventet etter døden, er det altså ikke vanskelig å tenke seg at middelalderkirken hadde stor makt over menneskenes liv. Kirkens posisjon som utøver og formidler av tilgivelse veide nok tungt i middelalderen. At samfunnet også var hierarkisk, at man hadde klare føringer for den enkeltes rolle, bidro også til at enkeltmenneskets frihet slik vi kjenner det i dag var et ganske fremmed begrep. I større grad kan vi heller snakke om et liv knyttet til klare forventninger for hvordan man skulle leve, og at det ikke var akseptert at man brøt ut av dette, verken ovenfor kirken eller adelsmannen man tjente under.

Som vi har vært inne på, hadde kirken en rekke inntektskilder i middelalderen, noe som igjen medførte at organisasjonen både ble rik og mektig. Og hva var vel da mer naturlig enn å bruke penger på å bygge en rekke flotte kirkebygg? Disse var jo Guds egne hus, og de skulle således være vakrere enn noe annen bygning i nærheten. Det ble lagt ned stor flid i arbeidet med å gjøre kirkene så vakre og storslagne som mulig. Å bygge en katedral kunne for eksempel ta flere hundre år, og det krevde stor kunnskap og dyktighet av både bygherrer, murere og steinhoggere. Katedralene var rikt utsmykket med steinfigurer og vinduer av glassmosaikk. Det er derfor ikke vanskelig å forstå at slike kirker fra middelalderen selv i dag regnes som fremragende byggverk.

Kristenliv i middelalderen

Arbeidet med å få bygget katedralen Notre-Dame tok om lag 200 år.

Om byggingen av katedralen Notre-Dame i Paris:

I år 1160 anså biskopen i Paris at den daværende katedralen var uverdigg slik dem framstod. Den gamle katedralen ble derfor revet sitt, og man satte i gang planleggingen med å få bygget et storslått byggverk. For å kunne sette opp den nye katedralen måtte mange hus rives, samtidig som man også måtte lage en ny vei slik at materialene kunne komme fram til det stedet katedralen skulle ligge . I 1163 tok selve byggeprosessen til. Under konstruksjonen arbeidet jobbet mange arkitekter og selvsagt et stort antall arbeidere med prosjektet. Katedralen stod ferdig omkring år 1345.

Noen fakta om katedralen:

En av kirkeklokkene veier 13 tonn.

Hovedvelvet i katedralen er 34 meter høyt.

Tårnene i vestfasaden er 69 meter høye.

422 trappetrinn (de blir smalere jo høyere man kommer) leder til klokketårnets høyeste punkt.

